

MULOQOT JARAYONIDA INSON RUHIYATINING TILDA NAMOYON BO'LISHI

Islomov Dilshod Shomurodovich

Buxoro davlat universiteti doktoranti (DSc)

d.s.islomov@buxdu.uz

<https://orcid.org/0000-0001-8793-8031>

<https://buxdu.academia.edu/DilshodIslomov/>

ANNOTATSIYA: Ushbu maqolada muloqot jarayonida inson ruhiyatining tilda namoyon bo'lishi, unsurlarning ahamiyati, ruh so'zining mazmuni dunyoviy va diniy tomonlama keng doirada o'rganilishi, olimlarning nazariy fikrlari, ruh va tilning bir-biri bilan uzviy bog'liqligi o'rganildi. Shu bilan birga ruh va tilning psixolingvistika fanidagi o'rni va ahamiyati atroflicha o'rganildi hamda ko'rsatib o'tildi.

Kalit so'zlar: ruh, til, tasavvur, ruhiy holat, nutq, zakovat, tafakkur, tushuncha, idrok, xotira, zehn, his-tuyg'u, fikr, nutqiy faoliyat, unsur, ruhiy faoliyat, ruhiy quvvat.

Ruh mazmun nuqtai nazardan g'oyat murakkab tushuncha bo'lib, uning ma'no ko'lami benihoya keng so'zlardan iborat ekanligi bilan ajralib turadi. Ayni paytda insonning butun faoliyati ruhga bog'liqligi Hijr surasining 29-oyatida o'z aksini topgan.

"Bas, qachonki uni to'g'rilab bo'lganimda va ichiga O'z ruhimdan puflaganimda, unga sajda qilgan holingizda yiqiling"

Yuqoridagi mazkur oyatda insonning hayoti davomidagi butun faoliyati, tirikligi uning ruhiga bog'langan holda yaratilganligini ko'rish mumkin. Bu esa insonning ichki kechinmalari, tasavvuri, ruhiy holatlarini namoyon etishda tilning roli benihoya katta desak mubolag'a bo'lmaydi.

Inson ruhining rivojlanishida ong, shuur, aql, zakovat, fahm, farosat, tamiz, fikr, tafakkur, tasavvur, tushuncha, idrok, xotira, zehn, his-tuyg'u kabi unsurlar asosiy omil bo'lib xizmat qiladi. Bu unsurlar inson ruhiy faoliyatini rivojlantiradi, tartibga soladi hamda tashqi muhitga nisbatan munosabatni bildirishda ham muhim omillardan bo'lib xizmat qiladi. Ruhiy faoliyat esa psixolingvistikada axloq, til, nutq, madaniyat, tamaddun, ilm-fan va san'at kabi ko'rinishlarda namoyon bo'ladi.

Manbalar shuni ko'rsatadiki, nemis tilshunos olimi V.Gumbolt ta'limotida "Til mazmun-mohiyatiga ko'ra faoliyat, quvvat, aniqrog'i ruhiy faoliyat, ruhiy quvvat bo'lsa tuzilishi jihatdan butunlik, tizim(sistema)"dir deb bildirgan ilmiy qarashlari yuqoridagi fikrlarni to'ldiradi¹.

Yuqorida ko'rganimizdek, Qur'oni karim hamda nemis tilshunos olimi V.Gumbolt ta'limotida til ruhiy-ijtimoiy xilqat deb qaralishi, uning ijtimoiy hodisa sifatida vositai robita vazifasini bajarishi, oddiyroq qilib aytganda, jamiyat a'zolarining o'zaro muloqot qilishiga imkon beradi. Ruhiy xilqat o'laroq, til fikr va his-tuyg'u ifodalash uchun xizmat qiladi².

Inson ruhiyati til va nutq orqali turli shakllarda namoyon bo'ladi, chunki til nafaqat fikr bildirish vositasi, balki insonning ichki dunyosini ifodalash vositasi ham deyish mumkin. Ruhiyat va til o'zaro uzviy bog'liq bo'lib, insonning ichki hissiyotlari, dunyoqarashi va kayfiyati uning nutqida aks ettiradi.

1. Til – Ruhiyat Ko'zgusi

Inson o'z fikr va his-tuyg'ularini so'zlar yordamida ifodalaydi. U qanday so'zlar tanlaydi, qaysi ohangda gapiradi, qanday uslubda muloqot qiladi – bularning barchasi uning ruhiy holatini aks ettiradi. Masalan, kayfiyati yaxshi

¹ G'. Zikrillayev. «Ruh va til» monografiya. Fan nashriyoti 2018. B-41.

² G'. Zikrillayev. «Ruh va til» monografiya. Fan nashriyoti 2018. B-48.

odam jonli, ijobiy soʻzlar ishlatsa, tushkun odam nutqida salbiylik, noaniqlik sezilishi mumkin.

2. Hissiyotlarning Tilga Ta'siri

Til inson hissiyotlarini aniq va ta'sirchan ifodalash imkonini beradi. Shuning uchun shoirlar, yozuvchilar yoki notiqalar oʻz nutqlari orqali odamlarning qalbiga ta'sir qila oladi. Masalan, sevgi, g'am, hayajon yoki qo'rquv kabi his-tuyg'ular metaforalar, tashbehlariga boy bo'lgan ifodalar orqali tilga ko'chadi.

3. Til Madaniyati va Ruhiy Holat

Turli madaniyatlarda ruhiyat va tilning bog'liqligi turlicha namoyon bo'ladi. Ba'zi jamiyatlarda odamlar oʻz his-tuyg'ularini ochiq ifodalashadi, boshqalarida esa hissiyotlarni yashirish odatiy hol. Bu esa til uslubiga ham ta'sir qiladi – masalan, ba'zi tillarda hissiyotlarni ifodalash uchun juda ko'p soʻzlar mavjud bo'lsa, boshqalarida bunday imkoniyat cheklangan bo'lishi mumkin.

4. Ichki Nutq – Ruhiyatning Ichki Tili

Ba'zida inson oʻz ichida gaplashadi, ya'ni ichki nutq yuritadi. Bu ruhiyatning eng tabiiy ko'rinishlaridan biri bo'lib, inson o'ziga-o'zi savol beradi, javob topadi yoki oʻz harakatlarini rejalashtiradi. Ichki nutq insonning ong ostidagi kechinmalarini ham aks ettiradi.

5. Nutq Ohangi va Jismoniy Belgilar

Nutqning faqat soʻzlardan iborat emasligi ham muhimdir. Insonning ovoz ohangi, tana harakati, mimikasi va pauzalari ham uning ruhiyatini ochib beradi. Ba'zida odam soʻzsiz ham oʻz hissiyotlarini ifoda qila oladi – kulgi, yig'i yoki qo'rquv ovozidagi titroq bunga misol bo'la oladi.

Xulosa qilib shuni ta'kidlash kerakki, ruh va til bir-birini to'ldiradigan kuchli ijtimoiy xilqatlardan hisoblanadi. Til ruhiyatni ifodalash bilan birga, uni shakllantirishga ham yordam beradigan eng asosiy vositadir. Inson oʻz his-

tuyg'ularini qanday so'zlar bilan ifodalasa, uning o'zi va atrofdagilar uchun ham ruhiy dunyosi shunchalik tushunarli bo'ladi. Qolaversa bu ijtimoiy xilqatlar faqat insoniyatga xos bo'lib, ollohning insonlarga bergan eng oliy ne'matidir.

Adabiyotlar ro'yxati

1. G'. Zikrillayev. «Ruh va til» monografiya. Fan nashriyoti 2018. B-41,48.
2. Islomov D. S. The articulation of sounds in french. International Multidisciplinary Journal for Research & Development, 10 (10) [Электронный ресурс].
3. Shomurodovich I. D. THE EMERGENCE OF PSYCHOLINGUISTICS, THE SCIENTISTS'SCIENTIFIC-THEORETICAL VIEWS AND ITS CONNECTION WITH OTHER SCIENCES //JOURNAL OF MULTIDISCIPLINARY BULLETIN. – 2023. – T. 6. – №. 5. – С. 213-218.
4. Islomov, Dilshod. "HIS-TUYG'UNING PAYDO BO'LISHI, UNING ASOSIY HOLATLARI PSIXOLOG OLIM KERROLL ELLIS IZARD TALQINIDA." *Farg'ona davlat universiteti* 2 (2024): 96-96.
5. Islomov, Dilshod. "TILSHUNOSLIKDA FONOPSIXOLOGIYA ATAMASINING KIRIB KELISHI." *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz)* 47.47 (2024).
6. Islomov, D. Sh. "The Definition of The Concepts of «Phoneme» and «Phonostylistics». Middle European Scientific Bulletin, 9." 2021,
7. Shomurodovich, Islomov Dilshod. "À PROPOS DU TERME PHONOPSYCHOLOGIE." *Conferencea* (2023): 45-47.
8. Shomurodovich I. D. LE ROLE DE L'EMOTION EN PHONOPSYCHOLOGIE //Conferencea. – 2023. – С. 77-79.
9. Islomov, D. Sh. "SIMILARITY ASPECTS OF UZBEK AND FRENCH PHONETICS." *International Multidisciplinary Journal for Research & Development* 10.10 (2023).
10. Islomov, Dilshod. "Ўзбек тилига махсус фонетик ва фоностилистик эффект берувчи аллитерация тушунчаси ва санъати ҳақида." *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz)* 16.16 (2022).
11. Islomov, Dilshod. "ФОНЕМА ВА ФОНОСТИЛИСТИКА ФОНЕМА ВА ФОНОСТИЛИСТИКА ТУШУНЧАЛАРИГА ДОИР ИЛМИЙ-

- НАЗАРИЙ КАРАШЛАР." *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ* (buxdu. uz) 1.1 (2020).
12. Islomov, D. Sh. "The articulation of sounds in french." *International Multidisciplinary Journal for Research & Development* 10.10 (2023).
13. Islomov, D. Sh. "Stilistika tushunshasi to'g'risida nazariy qarashlar va tahlillar (o'zbek va fransuz tillari misolida)." *Namangan Davlat Universiteti ilmiy axborotnomasi* (2022).
14. Islomov, D. Sh. "Fransuz tili fonetikasining o'ziga xos jihatlari." *Urganch Davlat Universitetining ilmiy-nazariy, metodik jurnali* 12 (2021).
15. Islomov, D. Sh. "Fonema va fonostilistika tushunchalariga doir ilmiy-nazariy qarashlar." *Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy Universiteti ilmiy jurnali* 1.2 (2021): 1.
16. Shomurodovich, Islomov Dilshod, and Allayarova Umida Baxadirovna. "MORFOLOGIYA BO'LIMIDA OT SO'Z TURKUMINING O'RNI VA AHAMIYATI (FRANSUZ VA O'ZBEK TILLARI MISOLIDA)." *Gospodarka i Innovacje*. 54 (2024): 46-50.
17. Islomov, Dilshod. "TOVUSHLAR O'ZBEK TILIDA TOVUSHLAR ARTIKULYATSIYASI." *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ* (buxdu. uz) 45.45 (2024).
18. Shomurodovich, Islomov Dilshod. "La phonostylistique est étudié par le linguiste russe NS Trubetskoy." *Gospodarka i Innovacje*. 42 (2023): 715-721.
19. Islomov, Dilshod. "LE TERME PHONOLOGIE, PHONOSTYLISTIQUE SELON NS TRUBETSKOY." *Models and methods in modern science* 2.14 (2023): 19-22.
20. Ислотов, Д. Ш. "Француз тилида ижро этишга хос бўлган фоностилистик воситаларнинг лексик-семантик хусусиятлари." "CANADA" INTERNATIONAL CONFERENCE ON DEVELOPMENTS IN EDUCATION, SCIENCES AND HUMANITIES. Vol. 9. No. 1. 2023.
21. Islomov, Dilshod. "ABDULLA QODIRIYNING HAYOTI VA UNING O'ZBEK ADABIYOTIGA QO'SHGAN HISSASI." *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ* (buxdu. uz) 6.2 (2020).